

УДК 94:327.56+339.924(474.3+НАТО)

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2021-16-3>

Кириченко О.В.

<https://orcid.org/0000-0002-1307-6958>

ЛАТВІЯ – НАТО: ІНТЕГРАЦІЯ І СПІВПРАЦЯ В РЕГІОНІ БАЛТІЙСЬКОГО МОРЯ

У статті шляхом методології аналізу геополітики визначені базові характеристики актуальної політики НАТО щодо Латвії та решти країн Балтійського моря. Даний регіон з розпадом колишнього СРСР уявлявся одним з найбільш стабільних з точки зору військової безпеки. Однак на даний час, особливо після Революції гідності в Україні та подальшої російської агресії проти нашої країни, на Балтиці помітне зростання загальної напруженості між державами НАТО та Російською Федерацією з її союзниками. Проведене дослідження на прикладі Латвії, присвячене розвитку військово-політичної ситуації в регіоні, дає підстави для висновку про те, що нинішнє нарощування військової присутності в Прибалтиці пов'язано з необхідністю посилення захисту балтійських країн від російської загрози. Останнє не виключає можливості подальшого розширення НАТО не лише на Схід, а й на Північ за рахунок Швеції і Фінляндії. Сучасні події в Балтійському регіоні можна охарактеризувати як частину чергового етапу позиційної гри на світовій «шахівниці», де станом на сьогодні виграшна ситуація для англосаксонської стратегії очевидна. Водночас, геополітичні інтереси Росії на балтійському напрямку, зокрема в Латвії, залишилися практично незмінними. Західний вектор розвитку республіки лише посилив увагу Москви шляхом більш глибокого і своєчасного моніторингу та аналізу ситуації у її західних сусідів з метою запобігти остаточному і незворотному виходу балтійських країн зі сфери російського впливу.

Стаття покликана посприяти осмисленню і вивченню Україною унікального досвіду переходу певної пострадянської держави з одного політичного стану в інший, що потрібно не стільки для історії, скільки з метою опрацювання сучасних політико-дипломатичних методів співробітництва з керівництвом Латвії, а також практичного застосування її досвіду в своїй діяльності на шляху євроатлантичної інтеграції. Націленість НАТО і в першу чергу США на посилення своєї присутності в регіоні Балтійського моря здатна вплинути на сформовані в результаті багаторічної співпраці зв'язки між балтійськими країнами. Акцент на військову складову чітко зображує відмінності в підходах між державами-членами НАТО (Данією, Польщею, ФРН, країнами Балтії та Норвегією), нейтральними державами (Швецією, Фінляндією) і союзниками по ОДКБ (РФ і Білоруссю).

Ключові слова: Балтія, Латвія, політика євроатлантичної інтеграції, Європа, Європейський Союз, НАТО, США, Росія.

Розпад СРСР призвів до того, що станом на сьогодні в Євразії керівну роль відіграє найбільша неєвразійська країна – США. З метою збереження статусу головної провідної держави світу США була потрібна нова стратегія, кінцевою метою якої було не допустити надалі появи на світовій мапі іншого геополітично потужного гравця. Елементом такої політики постало завдання стримування Росії шляхом створення зони безпеки на периферії колишнього Радянського Союзу.

Однак прагнення до повного контролю на пострадянському просторі зробило необхідним обмеження можливостей не тільки Росії, але й Європи з Азією.

Латвія, як і інші країни Балтії, перебуваючи на стику величезних геополітичних просторів, за успішного зовнішньополітичного впливу з боку США на латвійський політикум, була здатною обмежити амбітні цілі Росії не тільки серед країн регіону, але й в європейському співтоваристві в цілому, мінімізуючи в такий спосіб ризик утворення геополітичного конкурента США.

У доповіді радника уряду США у справах безпеки Пола Волфовиця, зробленій в березні 1992 р., йшлося про необхідність не допустити виникнення на європейському та азійському континентах стратегічної сили, здатної протистояти Сполученим Штатам, і в цьому сенсі вказувалося, що країни Балтії є найважливішими стратегічними територіями, замах на які російської сторони повинно спричинити збройну відсіч з боку країн-членів НАТО [1]. У такому контексті США розглядали можливість створення на території Латвії держави, що протистоїть і Росії, і Європі, проте безпосередньо пов'язаної з англосаксонським світом.

Російський політолог Олександр Дугін відносить Латвію до частини «санітарного кордону», тобто території держав і народів, яка розташовується між двома великими геополітичними утвореннями, чий союз або обопільне входження у Великий Простір могло б скласти небезпечну конкуренцію для США. До того ж він вважає, що країни такого «кордону», зазвичай, є одночасно причиною конфліктів двох великих континентальних держав. У даній ситуації сутність політики третьої великої геополітичної сили полягає в тому, щоб зробити із «санітарного кордону» зону напруженості між двома близькими Великими Просторами [2].

Найважливішою, хоча й не єдиною, англосаксонською геостратегією, спрямованою на стримування Росії в Балтійському регіоні, вбачалося залучення Латвії в Північноатлантичний альянс як військово-стратегічний інструмент атлантизму. У 1991 р. це важко уявлялося як в самих США, так в Латвії і в Росії, проте нині Латвійська Республіка є повноправним членом НАТО і бере активну участь в діяльності цієї організації. Інтеграція Латвії в підконтрольний Вашингтону Альянс спричинило зміцнення його оперативного потенціалу та можливість застосування збройних і спеціальних сил республіки на східному напрямку. Росія ж зіткнулася з різким обмеженням подальшого використання наявних можливостей латвійських магістралей щодо транспортування російських товарів і пасажирів [3].

Необхідно зазначити, що в 1991 р. зникла потенційна загроза з боку колишнього СРСР системі колективної безпеки Заходу, захист якої був основним завданням НАТО. У цьому зв'язку, країни Альянсу були змушені переглянути основні постулати свого існування. З метою прийняття Альянсом нових стратегічних концепцій, включно з інтеграцією нових учасників, був проведений аналіз нової геополітичної ситуації і міжнародних проблем, що з'явилися у сфері безпеки. Його результати дозволили США ухвалити рішення, спрямовані на адаптацію та трансформацію Альянсу. Почав формуватися новий

підхід, який був сформульований в 1991 р на сесії Ради НАТО в Римі і, з урахуванням того, що загроза військової конфронтації практично зникла, такий підхід ґрунтувався на діалозі і співробітництві щодо підтримки спільної оборонної спроможності НАТО [4]. Окрім цього, заявлені основні завдання залишилися незмінними: розвиток демократичних інституцій і зобов'язання вирішувати суперечки шляхом мирних переговорів як однієї з необхідних основ стабільності та безпеки Європи; створення форуму трансатлантичних консультацій з будь-якого питання, яке зачіпає найважливіші інтереси країн-членів НАТО; охорона території кожного члена Альянсу від будь-якої агресивної загрози; підтримання стратегічної рівноваги в Європі.

Водночас, було зроблено акцент на тому, що подальші потенційні ризики для безпекової ситуації в цілому пов'язані з нестабільністю, спричиненою серйозними економічними, соціальними та політичними труднощами, зокрема територіальними розбратами і етнічними розбіжностями, з якими стикалися більшість країн в Центральній і Східній Європі. Концепція визначила провідні напрями розвитку НАТО на майбутнє, а саме: більш прискіпливий підхід до сфери безпеки, значну частину якого займає співпраця і діалог; скорочення військового потенціалу та його застосування головно задля вирішення завдань щодо подолання криз і дотримання колективної оборони; а також посилення відповідальності за свою безпеку європейських союзників НАТО.

Особливу увагу було приділено також питанням позбавлення від ядерної зброї, змінам у військових силах НАТО, модернізації структур командування. У цих умовах США планомірно реалізовували заходи, спрямовані на співпрацю з країнами, які ще не постали членами НАТО. З цією метою була створена Рада північноатлантичного співробітництва (у 1997 р була перетворена на Раду північноатлантичного партнерства), членом якої Латвія стала в грудні 1991 р. Це було першим контактом і досвідом співпраці нової країни з НАТО.

Цілком природно, що здобувши незалежність, Латвія зіткнулася з проблемою забезпечення своєї оборони і безпеки, визначення власної ролі та місця у формуванні нової системи світового порядку, вироблення зовнішньополітичної концепції розвитку. У 1991 р. одним із головних завдань для Латвії став процес формування абсолютно нових структур, що забезпечують суверенітет країни і обрану політичну стратегію, а саме, – відомств, які відають питаннями зовнішньої і внутрішньої політики, зокрема оборони і державної безпеки. Необхідно було розв'язати тісно пов'язану із цим питанням проблему щодо виведення радянських військ, який за активної підтримки впливових країн Заходу і США завершився 31 серпня 1994 р.

Вже у 1995 р. «західний підхід» щодо подальшого розвитку Латвії був офіційно сформульований в підготовленому Міністерством закордонних справ і затвердженому Сеймом країни документі «Основні напрями зовнішньої політики Латвії до 2005 року» та в додатку до нього – «Концепція зовнішньої політики Латвійської Республіки». Головним завданням латвійської зовнішньої

політики визначено забезпечення державної незалежності та її незворотності, що досягається шляхом інтеграції в європейські політичні та економічні структури, а також активного залучення в світові політичні процеси. Основним напрямом міжнародної діяльності визначено вступ Латвії в ЄС і НАТО, а також поглиблення співпраці зі США.

У 1995 р парламент Латвії затвердив Концепцію національної безпеки, в якій підкреслив, що найактуальнішим чинником для національних інтересів є повна інтеграція в Європейський Союз і НАТО [5]. Не можна заперечувати, що питання про розширення Альянсу було складним моментом для США, бо прийняття будь-якого рішення з цього приводу мало на меті дотримання і узгодження думок всіх країн-членів Альянсу.

Першим про можливе розширення НАТО відкрито заговорив Міністр оборони Німеччини Фолькер Рює, який торкнувся цієї теми у своєму виступі в Міжнародному інституті стратегічних досліджень у Лондоні в березні 1993 р В ситуації, що склалася, латвійське керівництво розраховувало отримати від НАТО гарантії безпеки, що розцінювались як забезпечення незворотності незалежності. Так, 4 листопада 1993 р Міністр закордонних справ Латвії Георг Андреевс на конференції голів комісій із закордонних справ Європарламенту в Копенгагені виступив із заявою, в якій підкреслив: «НАТО могло б стати одним з гарантів безпеки Латвії, а Латвія неодноразово висловлювала намір стати членом Альянсу, але прийняття рішень залишається за країнами Північноатлантичного альянсу».

Разом з тим, всередині самого Альянсу щодо перспектив інтеграції Латвії та двох інших країн Балтії в НАТО не було єдиного підходу. Німеччина і Франція висловлювалися за врахування думки Росії в питаннях будівництва нової архітектури європейської безпеки та розраховували переконати партнерів по коаліції, перш за все США, у необхідності пошуку варіантів розширення Північноатлантичного союзу, які б виключали будь-які демарші з боку Росії. Зокрема, пропонувалося забезпечити країнам Балтії необхідні гарантії безпеки у складі Європейського Союзу. Стриману позицію з питання вступу країн Балтії в НАТО займали й країни південного флангу блоку: Італія, Іспанія, Португалія, Греція, Туреччина. Водночас вони виступали проти надання Москві будь-яких компенсацій, якщо вступ країн Балтії до Альянсу все ж відбудеться.

Твердими прихильниками прийому балтійських країн в НАТО виступали Данія, Норвегія, Польща, Чехія і Угорщина. Вони вказували, що інтеграція держав Балтії до Північноатлантичного союзу – питання часу з огляду на те, що Захід не відмовиться від виконання своїх історичних зобов'язань перед країнами даного регіону. Тому, на їхню думку, якнайшвидша євроатлантична інтеграція Литви, Латвії та Естонії в інтересах самої ж Росії, тому що чим швидше це відбудеться, тим скоріше зникне основний подразник у відносинах Москви з Альянсом.

У свою чергу, Велика Британія, побоюючись втрати впливу на процеси європейської інтеграції, вважала за краще не входити в протиріччя з підходами Парижа і Берліна та утримувалася від відкритої підтримки прийому країн Балтії в НАТО. Крім того, Лондон неодноразово висловлював занепокоєння перспективою істотного зниження керованості блоком у разі приєднання до нього колишніх республік СРСР. Разом з тим, було зрозуміло, що англійці, будучи вірними союзниками США, беззастережно погодяться з будь-яким висунутим американцями варіантом розширення Альянсу.

Зі свого боку, Вашингтон утримувався від оголошення бажаного списку претендентів та прагнув припинити дискусії серед союзників на тему конкретизації складу «другої хвилі» розширення. Адміністрація США не мала наміру вносити додаткові подразники у відносини з Росією до тих пір, поки не провела комплексний аналіз всіх факторів, пов'язаних з формуванням своєї політичної лінії на російському напрямку. Американське керівництво прораховувало можливу реакцію Росії на ті чи інші кроки Сполучених Штатів у ключових галузях двосторонньої взаємодії з тим, аби зробити вибір між прагненням остаточно вивести країни Балтії з орбіти російського впливу та ризиком серйозного погіршення відносин з Росією.

Однак плани щодо створення так званого «санітарного кордону» поступово втілювалися в життя. 11 січня 1994 р. офіційний Брюссель з подачі США запропонував зацікавленим країнам ініціативу «Партнерство заради миру» (Partnership for Peace – PfP) [6]. Латвія сприйняла це як перший крок до повноправної участі в Альянсі та перетворилася на одну з перших країн-партнерів, які залучилися до цієї програми. У 1995 р. було закінчено дослідження з проблеми розширення Альянсу, до якого ж було заявлено, що процес розширення буде поступовим і прозорим. Одночасно перед потенційними країнами-учасницями висувалися певні вимоги для прийому в Альянс. В межах PfP у 1996 р. Латвія, прагнучи зробити свій внесок у процеси підтримки безпеки і стабільності євроатлантичного простору, взяла участь у миротворчих операціях під проводом НАТО на території колишньої Югославії, зокрема силах з підтримання миру (Implementation Force – IFOR) та силах стабілізації (Stabilization Force – SFOR) в Боснії і Герцеговині, спільних силах (Allied forces – AFOR) в Албанії, миротворчому контингенті (KFOR) у Косово. Одночасно почалася активна співпраця з військових та оборонних питань між Латвією, Литвою та Естонією в Балтійському регіоні

У 1995 р. за підтримки країн НАТО був реалізований перший проект – створення балтійського батальйону з підтримання миру (Baltic Battalion – BALTBAT) з головним штабом в латвійському місті Адажі. У 1996 р. створено спільний загін морських сил країн Балтії (Baltic Naval Squadron – BALTRON), єдина система спостереження за балтійським повітряним простором (Baltic Air Surveillance Network – BALTNET), сумісна із системою повітряного контролю НАТО. У 1999 р. в естонському місті Тарту в присутності Міністра оборони

Великої Британії Джорджа Робертсона відбулося відкриття військового коледжу безпеки країн Балтії (Baltic Defense College – BALTDEFCOL). Ці проекти стали основою сучасної системи оборони Латвії. Крім того, деякі країни-члени НАТО та їхні партнери брали участь у проекті з координації співробітництва та надання допомоги країнам Балтії (Baltic Security Assistance – BALTSEA), який зробив значний внесок у підтримку інтенсивного співробітництва Латвії, Литви та Естонії.

На зустрічі керівників Альянсу у Вашингтоні в квітні 1999 р., яка планувалася як святкування п'ятдесятирічного ювілею організації, до складу останньої були прийняті три нові балтійські країни, а також розроблена новітня стратегічна концепція [7]. Визначено також нові загрози Євroatлантичному світові та збереженню стабільності, серед яких, зокрема, утиск прав людини, міжетнічні конфлікти, економічні проблеми, руйнування суспільно-політичного порядку та поширення зброї масового ураження (ст. 3). Підкреслювалося, що такі загрози здатні посприяти регіональній нестабільності, через яку може виникнути збройний конфлікт, що завдасть збитків безпеці на теренах, які межують з регіонами нестабільності країн-членів НАТО (ст. 20).

Концепція відображала тенденції подальшого розвитку блоку в окремому розділі «Партнерство, співпраця і діалог». Зокрема, Альянс зобов'язався «допомогти країнам-кандидатам підготуватися до можливої участі в НАТО у майбутньому» (ст. 38), що визначило один з основних напрямків подальшої зовнішньої і внутрішньої політики країн Балтії з Латвією включно. В цілому завдання Альянсу в безпековій галузі залишилися незмінними, однак підтримка стратегічної рівноваги в Європі вже не фігурувала в якості основного завдання. Першочерговою метою НАТО є дотримання безпеки і міжнародного миру (ст. 15).

До запрошення Латвії в НАТО, в першу чергу, посприяла позиція США, що справляють величезний вплив на прийняття рішень Альянсом. Цьому передувало оцінювання Департаментом оборони США оборонної системи Латвії, яка розпочалася з візиту до Риги помічника американського держсекретаря з питань оборони генерал-майора Генрі Ківенара. Його висловлювання щодо неготовності Латвії до вступу в НАТО були оприлюднені головою комісії із закордонних справ латвійського Сейму Андрісом Рубінсом [8]. Це підштовхнуло керівництво Латвійської Республіки до приведення стану збройних сил країни у відповідність з вимогами НАТО і ґрунтовно допомогло Міністерству оборони Латвії сформуванню належних відносин з Альянсом.

16 січня 1998 р. в США президенти Латвії, Литви, Естонії та Сполучених Штатів підписали Хартію партнерства між Латвійською Республікою, Естонською Республікою, Литовською Республікою і Сполученими Штатами Америки, яка складається з преамбули – погляду на історію відносин чотирьох держав – та п'яти розділів: принципи партнерства, інтеграційні зобов'язання, співпраця в галузі безпеки і відносини між США та країнами Балтії [9]. Зокрема

зазначається, що американська сторона ніколи не визнавала насильницьке включення держав Балтії до складу СРСР у 1940 р і вважає їхню державність безперервною з моменту встановлення незалежності. У преамбулі йдеться про дружні відносини між США і балтійськими країнами, «які безперервно підтримувалися з 1922 року». У Хартії також було зазначено, що «у США існує глибокий, щирий і довгостроковий інтерес до незалежності, суверенітету, неподільності та безпеки території країн Балтії», а також намір офіційного Вашингтона працювати разом з останніми в напрямку їхньої інтеграції в НАТО [10].

Хартія – перший акт, підписаний США і балтійськими державами з метою посприяти інтеграції тієї чи іншої країни в західні структури. Чотири держави заявили про свою прихильність загальним цінностям: демократії, верховенства права, вільного ринку, поваги до прав і свобод кожної людини. Вони заявили про єдине бачення вільної Європи і проголосили, що їхньою спільною метою є повна інтеграція Латвії, Естонії та Литви в європейські та трансатлантичні політичні, економічні, оборонні структури задля дотримання безпеки цих країн в Альянсі. У Хартії йдеться, що «Європа не буде в цілковитій безпеці, допоки не будуть у безпеці і Латвія, і Естонія, і Литва». У цьому документі країни Балтії підтвердили свою мету постати повноправними членами європейських та трансатлантичних організацій, включаючи Європейський Союз і НАТО, а США схвалили ці прагнення.

У розділі про співпрацю в галузі безпеки йдеться про те, що балтійські країни проводитимуть спільні консультації та перемовини з іншими державами у тому випадку, якщо хтось із партнерів відчує небезпеку або загрозу своїй територіальній цілісності, незалежності та безпеці. Партнери мають намір використовувати механізми двосторонніх і багатосторонніх консультацій. Разом з тим, США і країни Балтії заявили про свій намір продовжити військову співпрацю.

У розділі про інтеграційні зобов'язання, де йдеться про НАТО, згадано також Росію. Партнери підкреслили свою зацікавленість в демократичному і стабільному розвитку Російської Федерації та підтримали зміцнення відносин між Москвою та Альянсом як важливого елементу єдиного погляду на нову мирну Європу. Країни Балтії заявили й про свою готовність продовжувати економічні реформи та інтегруватися в міжнародні економічні організації – особливо в СОТ і Організацію з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Вони взяли на себе зобов'язання співпрацювати у боротьбі проти загроз світовій економіці та політичній стабільності з боку міжнародної організованої злочинності. Також Хартією було передбачено створення Комісії з партнерських відносин, завданням якої стала координація спільної співпраці.

Після підписання Хартії був створений Фонд партнерських відносин Балтії та США, основний капітал якого становив 15 млн. доларів, виділений Міжнародним агентством розвитку та Інститутом відкритого суспільства

Джорджа Сороса. Це перша структура, яка об'єднала урядові та приватні кошти з метою підтримати розвиток недержавних організацій. Документ не давав юридичних гарантій безпеки країнам Балтії та їхнього вступу в НАТО або інші європейські структури. Проте, за оцінкою керівництва латвійського зовнішньополітичного відомства, «відносини між країнами Балтії та США з тісного і дружнього співробітництва поступово переростали в союзницькі взаємини».

У підписанні Хартії вбачався також певний захист від можливого тиску і погроз з боку Росії. Так, коментатор латвійської «Дієни» А. Озолінш писав: «Хартія є кроком геть від «сірої» або «буферної» зони, кроком геть від рекомендованого Росією і неможливого для країн Балтії нейтралітету, що в кращому випадку означало б животіння в постійному страху в тій само «сірій» зоні нестабільності, а в гіршому і найбільш ймовірному – постійному поглибленні залежності від Росії. Це крок у напрямку до членства в найбільш могутньому військовому союзі Заходу – НАТО».

Заступник держсекретаря США Строб Талбот у своїй промові 7 липня 1998 р. в Ризі, звертаючись до країн Балтії, зазначив: «це в національних інтересах США, що ви повернули собі належне місце в Європі». Необхідно підкреслити, що зацікавлення Вашингтона у балтійських державах пов'язане із загальним геостратегічним інтересом США в північно-східній Європі, яка є мостом на континенті Євразія. Латвія скористалася таким інтересом США та стрімкими темпами працювала задля ліквідації зауважень Білого дому.

Відповідно до рекомендацій, латвійське керівництво зобов'язалося в період до 2003 р. збільшити фінансування бюджету оборони до 2% від валового внутрішнього продукту країни. Разом з тим, деякі представники США, ймовірно оцінивши результати приєднання до НАТО Чехії, Польщі та Угорщини, стали висловлювати побоювання щодо подальшого розширення Альянсу. Наприклад, З. Бжезинський зазначав в одному із своїх виступів: «країни Балтії цілком можуть потрапити в НАТО до 2005 року – втім, не обов'язково повністю». Він запропонував спочатку прийняти у військовий блок Литву.

Зі свого боку, латвійське керівництво побачило в такому підході незадовільну роботу в галузі піару і стало приділяти особливу увагу роботі з американськими конгресменами, інформування їх про стан справ у Латвії, спонукаючи до відвідань республіки з метою в кінцевому підсумку запрошення латвійської сторони в Альянс. Разом з тим, було розроблено «План дій Латвії щодо вступу в НАТО на 2000 р.», затверджений латвійським кабінетом міністрів. Метою цього стало відображення всеохоплюючої політики і практичного просування інтеграції Латвії в НАТО, зроблено огляд досягнутого та необхідні висновки, поставлені завдання для виконання в конкретному році, передбачено кошти і ресурси, а також механізми контролю за їхнім виконанням. З метою забезпечення військової готовності Латвії для участі в

НАТО, в Плані були сформульовані основні напрямки розвитку національних збройних сил країни.

У 2000 р. бюджет оборони Латвії був збільшений на 33% в порівнянні з попереднім роком, сягнувши 1,05% валового внутрішнього продукту країни. Міністерство оборони Латвії приділяло особливу увагу поліпшенню побутових умов військових, здійсненню реформи військового персоналу, продовженню удосконалення інфраструктури, окремим програмам з придбання екіпіровки і озброєння, а також розширенню міжнародного співробітництва. Вперше були розроблені та схвалені довгострокові плани розвитку латвійських ЗС на 4 і 12 років, оперативна концепція ЗС і основні пункти в бюджеті оборони на 2002 р.

Була введена система внутрішнього аудиту, розроблені такі нормативно-правові акти, як оперативний план державної оборони, класифікатор військових посад і професій, концепція керівництва об'єднаної системи навчання, концепція військової розвідки тощо. Крім того, розроблена концепція розвитку миротворчого ЛАТВАТ і розпочато формування його першої роти. У пріоритетному порядку батальйон був забезпечений індивідуальною екіпіровкою, що відповідало стандартам НАТО, відповідними озброєннями і таке інше. Солдати строкової військової служби в батальйоні поступово замінялися професійними військовослужбовцями.

У 2000 р. авіація латвійського воєнізованого закладу освіти Земессардзе була включена у військово-повітряні сили, створена 2-га авіаційна ескадрилья Земессардзе. Розпочато ротацію провідних офіцерів і введено матеріальну стимуляцію підтримки цього процесу. Організовано введення в штабі ЗС відповідних вимогам НАТО короткохвильової та ультракороткохвильової військових радіостанцій.

Уряд висловив тверду рішучість продовжувати збільшення бюджету оборони, щоб останній у 2003 р. досяг 2% валового внутрішнього продукту. У зв'язку із цим, а також з метою сталого розвитку ЗС урядом Латвії був розроблений «Закон про фінансування національної оборони», який передбачав значне збільшення матеріальних ресурсів військового бюджету країни у 2001-2003 рр.

На саміті НАТО в Стамбулі 28-29 червня 2004 р. Латвію було прийнято в члени Альянсу. Одразу ж у більш активну фазу почав переходити процес освоєння латвійської території з метою розвитку військової інфраструктури. У 2005 р. затверджено нову «Концепцію національної безпеки Латвії», в якій викладаються принципи запобігання потенційних безпекових загроз для країни [11]. У сфері зовнішньої політики, в інтересах національної безпеки Латвії, позначено розвиток демократичних процесів поза регіоном країн Балтійського моря з акцентом на пострадянський простір країн-учасниць СНД. Крім того, Латвія активно підтримала участь США в процесах дотримання безпеки на теренах Європи, вважаючи це одним з ключових елементів європейської

стабільності. В Концепції згадується також важливість участі республіки в міжнародних організаціях та розвитку добросусідських відносин із суміжними країнами і зміцнення регіонального співробітництва. Свою державну оборону Латвія пов'язує з участю і цілковитою інтеграцією в НАТО. На той час у документі підкреслювалося, що «в сучасний період не існує військової загрози ані Латвії, ані країнам Балтії в цілому».

Можливі військові загрози, згідно з Концепцією, вважаються спільними загрозами для НАТО. Національні збройні сили Латвії готуються не тільки для захисту національної території, але й до участі в міжнародних операціях з підтримання миру поза республікою. Крім зовнішніх загроз, в документі декларуються внутрішні виклики, пов'язані з економічною безпекою, загрозою тероризму, техногенними катастрофами.

У листопаді 2006 р. офіційна Рига приймала черговий саміт НАТО, на якому з вуст американського сенатора Річарда Лугара пролунала ідея включити енергетичний шантаж до переліку загроз, на які НАТО відповідатиме військовою силою. Таким чином, вперше за роки після закінчення холодної війни, була визначена конкретна ситуація, в якій Росія може бути зарахована Америкою до числа своїх ворогів.

Активізувався також інтерес НАТО до бойового потенціалу Латвії. Міністерство оборони республіки підготувало до реалізації низку проектів вартістю близько 50 млн. доларів, які покликані не тільки забезпечити латвійських військових новою технікою і більш серйозно захищати державні секрети, але й забезпечити для Латвії статус морського форпосту НАТО.

У теперішній час Латвійська Республіка активно підтримує наявні ініціативи з боку державного керівництва України і Грузії щодо вступу в НАТО. Зокрема, в квітні 2008 р. в США з першим офіційним візитом побував тогочасний Президент Латвії Валдіс Затлерс. По завершенню поїздки він провів прес-конференцію в Національному прес-клубі у Вашингтоні. Основними питаннями, яких торкнувся латвійський лідер, було членство Латвії в НАТО, латвійсько-американська співпраця, а також відносини між Альянсом і Росією. В. Затлерс підкреслив, що США і Латвійська Республіка є добрими союзниками не тільки по Північноатлантичному альянсі, а й в контексті двосторонніх відносин.

Латвія і США виявилися єдиними членами НАТО, які беззастережно виступили на підтримку надання Україні та Грузії Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Як вказує В. Затлерс, рішення підтримати дві колишні радянські республіки на саміті Альянсу в Бухаресті у 2008 р. не було поспішним: «Мої аргументи дуже прості. По-перше, реальний рух до членства в НАТО для Латвії почалося лише після того, як нам було запропоновано ПДЧ. По-друге, коли Латвія оголосила про бажання вступити в Альянс, а це було в 1997 році, на нашій території все ще перебували радянські війська».

Глава латвійської держави назвав 17 років незалежності Латвії і 4 роки її перебування в НАТО «історією успіху», зазначивши, що ще п'ятнадцять років тому членство в Альянсі здавалося нездійсненною мрією. Крім того, Валдіс Затлерс зазначив, багато хто пророкував, що членство Латвії в НАТО спричинить неприємності з боку найбільшого її сусіда – Росії: «Парадоксально, але після вступу Латвії до Північноатлантичного альянсу латвійсько-російські взаємини значно покращилися... Цим ми завдячуємо нашій мудрій зовнішній політиці».

11 червня 2008 р. під час відвідин Балтійського військового коледжу (BALTFDEFCOL) в естонському місті Тарту Президент Латвії Валдіс Затлерс виступив з епохальною ініціативою: перетворити цей навчальний заклад в досяжному майбутньому на базу для навчання українських і грузинських офіцерів як представників тих пострадянських країн, що найбільше прагнуть приєднання до Північноатлантичного альянсу. На зустрічі з начальником коледжу Гундарсом Артисом Аболсом глава латвійської держави заявив, що «саме тут молоді офіцери найкраще зможуть отримати навички та знання, необхідні для солдатів країн-членів Альянсу» [12]. Крім того, Міністерство оборони Латвії підготувало до реалізації низку проектів, покликаних не тільки забезпечити латвійських військових новою технікою, більш серйозно захистити державні таємниці, але й надати Латвійській Республіці новий статус – морського форпосту НАТО. У планах військових країни спорудження в Лієпаї сучасного військового порту. Зокрема, зведення пристані для прийому як латвійських, так і натовських суден. За наявними розрахунками, зведення такого об'єкта і будівництво прилеглої до нього інфраструктури оцінюється в 5 млн. євро. Військові судна тут робитимуть короточасні зупинки для дозаправки і поповнення запасів продовольства [12].

На початку 2008 р. Міністр оборони Латвії В. Велдре відвідав США, де провів переговори щодо постачання для латвійських військових, дислокованих на той час в Афганістані, сучасних броньованих позашляховиків. За словами Міністра, нові броньовики – одна з головних умов Латвії задля подальшого нарощування своїх сил в зазначеній країні.

Таким чином, ситуацію в Балтійському регіоні після розпаду Радянського Союзу можна охарактеризувати як частину чергового етапу позиційної гри на світовій «шахівниці», де станом на сьогодні виграшна ситуація для англосаксонської стратегії очевидна. При цьому, серед іншого, геополітичні інтереси Росії на балтійському напрямку, зокрема в Латвії, залишилися практично незмінними. Західний вектор розвитку республіки лише посилив увагу Москви шляхом більш глибокого і своєчасного моніторингу та аналізу ситуації у її західних сусідів з метою запобігти остаточному і незворотному виходу балтійських країн зі сфери російського впливу.

У свою чергу, осмислення і вивчення Україною унікального досвіду переходу певної пострадянської держави з одного політичного стану в інший

потрібно не стільки для історії, скільки з метою опрацювання сучасних політико-дипломатичних методів співробітництва з керівництвом Латвії, а також практичного застосування її досвіду в своїй діяльності на шляху євроатлантичної інтеграції.

У цьому зв'язку, залишається поза сумнівом той факт, що Балтійське море має найважливіше геополітичне значення як для України, так і для цілої низки європейських держав, що є членами НАТО або зберігають свій нейтральний статус. З одного боку, саме в цьому регіоні безпосередньо стикаються сили Північноатлантичного альянсу і країн-членів ОДКБ на чолі з Росією. З іншого – незаперечно значення Балтії для глобальної економіки, розвитку торгівлі задля прямого виходу в Світовий океан.

Звісно ж, що в контексті оцінки геополітичної ситуації в даному регіоні НАТО доцільно розглядати з двох точок зору. По-перше, в якості політичного і військового багатостороннього актора, по-друге, як інструмент співпраці, яка формує основу задля зміцнення позицій США в цій частині глобального геополітичного простору. Необхідно підкреслити, що протягом певного періоду Балтійське море в стратегії НАТО не розглядалося як пріоритетне в зоні потенційних військових дій та, відповідно, увага приділялася лише окремим інцидентам, до яких аналітики НАТО відносять, наприклад, кібератаку Росії проти Естонії в 2007 році [16].

Однак після анексії Криму Росією та її агресії на Донбасі ситуація різко змінилася, оскільки країни Балтії стали розглядатися стратегами НАТО, в першу чергу американськими, в якості наступного об'єкта російської окупації на пострадянському просторі. У цьому сенсі можна простежити пряму залежність між Північноатлантичним альянсом і роллю, яку відіграють США в світі. На думку фінського військового дослідника Яна Ханьска, «навіть якщо регіон Балтійського моря ніколи не входив до числа пріоритетних у геостратегії США, потужна структура НАТО прив'язує Америку до регіональної стабільності такою мірою, що, якщо Вашингтон не зможе захистити своїх союзників в цьому районі, вся їхня зовнішня політика і стратегія будуть зруйновані. Навіть якщо регіон Балтійського моря не настільки важливий для США, вони не можуть дозволити собі триматися від нього осторонь» [17, р. 15].

У період Холодної війни американська політика щодо Балтії базувалася на стримуванні Радянського Союзу шляхом посилення своїх союзників і залучення у військово-політичне співробітництво таких нейтральних країн, як Швеція та Фінляндія. Окрім цього, поряд з проведенням відповідної публічної політики широко використовувалися методи політичного закулісся. У період правління Президента Рональда Рейгана акцент робився не стільки на Балтійському морі як такому, скільки на державах, що межували з країнами Варшавського договору.

Після падіння Берлінського муру і виведення російських військ з Латвії, Литви і Естонії в 1993-1994 рр. США поставили завдання посилити свій вплив,

але не фізичну присутність у регіоні. Замість неї була використана структура НАТО. Програма «Партнерство заради миру» використовувалася в якості першого кроку до вступу нових держав у Північноатлантичний альянс. Після інтеграції країн Балтії в НАТО у 2004 р. й розгортання боротьби з тероризмом в Афганістані та Іраку регіон Балтійського моря почав розглядатися як одне з найбільш благополучних місць у світі з точки зору військової безпеки. Відповідно, і зацікавленість США в своїй військовій присутності тут стала не настільки яскраво втіленою.

І хоча восени 2013 р. були проведені маневри Steadfast Jazz 2013, покликані переконати країни Балтії і Польщу в їхній підтримці з боку НАТО і продемонструвати ефективність нових Сил реагування Альянсу, залучення американців до них була зведена до мінімуму – 160 осіб (для порівняння, з боку Франції взяли участь 1200 військових, з Польщі – 1040) [18]. Це досить переконливо засвідчило не тільки стосовно необхідності урізання відповідних витрат військового бюджету, а й про те, що США вважали Балтію регіоном з низьким рівнем напруженості.

Однак, як уже зазначалося, на даний час саме Балтійське море починає грати важливу роль у стратегічному протистоянні Заходу і Росії, що змушує по-новому оцінити стратегію США і НАТО в регіоні. Під час президентства Барака Обами стало очевидним прагнення США до посилення своєї присутності на Балтії під приводом необхідності захисту країн Балтійського регіону від російських зазіхань. Аналіз численних матеріалів, підготовлених як самими американськими військовими фахівцями, так і проамериканськи налаштованими діячами в Латвії, Литві та Естонії, а також у низці країн Північної Європи, як видається, досить переконливо свідчить про це [19-25].

Передусім, висловлюється занепокоєння, що з військової точки зору країни Балтії – Латвія, Литва та Естонія – ізольовані від інших держав-членів НАТО. Це вкрай ускладнює, якщо взагалі не нівелює, адекватну відповідь на можливі інциденти військового характеру на Балтійському морі без ангажування низки країн, які не є членами Альянсу. Відповідно, основним завданням стає залучення Фінляндії та Швеції в орбіту НАТО, спонукання правлячих еліт цих держав до зміни їхнього нейтрального статусу.

Країни Північної Європи відіграють важливу роль у гарантуванні безпеки держав Балтії, з якими в них існують давні й міцні зв'язки, що базуються на певній культурно-історичній спільності. Наприклад, Данія і Норвегія зробили багато для зміцнення військового потенціалу балтійських країн після розпаду СРСР, а Швеція і Фінляндія, попри відсутність членства в НАТО, також підтримують досить стабільні відносини з балтійцями у сфері безпеки. Водночас, висловлюється занепокоєння, що лояльно налаштовані до Альянсу і готові співпрацювати з ним Фінляндія та Швеція не зобов'язані допомагати членам НАТО в разі нападу на них. І наголошується, що до такого перебігу подій США повинні бути готові.

У цьому зв'язку, проводиться паралель з Афганістаном – суто континентальною країною без виходу до моря за кілька тисяч миль від території самих США. Підкреслюється, що підтримка ще донедавна американської військової присутності у зазначеній країні з боку її сусідів була багато в чому умовною. Остання періодично взагалі спричиняла сумніви в її доцільності, а регіональна інфраструктура при цьому так і залишилась зі слабким рівнем розвитку. Це, однак, не заважало США впродовж двох десятиліть проводити повномасштабні бойові операції в даному регіоні.

Звідси робиться висновок, що за належного планування та підготовки США та НАТО здатні здійснити те ж саме на Балтиці навіть з урахуванням російської стратегії A2 / AD, що передбачає протидію допуску чужих військ в потенційну зону бойових дій (anti-access, або A2) з одночасним обмеженням їхніх ефективних акцій, якщо все ж таки їм вдалося прорватися (area-denial, або AD). Вочевидь, що останнє без підтримки Швеції та Фінляндії спричинить безсумнівні труднощі. В якості додаткових аргументів наводяться історичні приклади, які доводять, що військові операції в регіоні Балтійського моря вимагають залучення повітряної, морської або сухопутної території Швеції та Фінляндії. Наприклад, під час Кримської війни (1853-1856 рр.) та інтервенції союзників у роки Громадянської війни (1918-1920 рр.) шведська фортеця Віапорі (сучасна фінська Суоменлінна) й Аландські острови відіграли вирішальну роль. Під час обох світових воєн протоки Скагеррак і Каттегат, які межують зі шведськими територіальними водами та слугують свого роду воротами в Балтійське море, були предметом запеклого суперництва.

Разом з тим, у період Холодної війни належний Данії острів Борнхольм постав зоною протистояння між Радянським Союзом і НАТО. Подібного роду міркування зберігаються й у XXI столітті. Датські протоки складаються з трьох каналів – Ересунн (Зунн), Малий Бельт і Великий Бельт, що з'єднують Балтійське і Північне моря крізь протоки Скагеррак і Каттегат. Ці протоки слугують країнам, розташованим на Балтиці, в якості торговельних експортно-імпортних шляхів. Особливо важливими вони видаються для Росії, яка все більше їх застосовує задля експорту нафти до Європи [26, р. 225]. В цілому, приблизно 125 тисяч суден на рік проходять через ці протоки.

Звідси робиться висновок, що якщо США потребуватимуть здійснення військової інтервенції в країні Балтії, американцям постане життєво важливим мати безперешкодний доступ до згаданих вище Датських проток. На думку американських стратегів, було б украй наївним вважати, що Росія не враховує важливість Аландських островів і Датських проток у своєму плані надзвичайних дій в регіоні Балтійського моря [27]. Відповідно, і для Сполучених Штатів було б вкрай безвідповідально не зважати на це.

Іншим вкрай важливим фактором військового протистояння на Балтиці є Калінінградська область. В очах американських фахівців це виглядає наступним чином. Калінінград – маленький російський ексклав уздовж

узбережжя Балтійського моря (трохи більший, ніж Коннектикут), що межує з Литвою і Польщею. Також Калінінград – частина Західного військового округу Росії, й тут розміщені приблизно 25 тис. російських військовослужбовців. Це дім для російського Балтійського флоту, який складається приблизно з 50-ти кораблів з підводними човнами включно. І найголовніше – Калінінград – це серце російської стратегії А2 / АD [27].

У Росії в Калінінграді є передова протиповітряна оборонна система С 400, а в жовтні 2016 р. тут були розгорнуті ракетні комплекси «Іскандер-М», що, за офіційною заявою Кремля, озвученою прес-секретарем російського президента Дмитром Песковим, пов'язано зі створенням в Європі «антиросійської ракетної системи» [28]. Особливу заклопотаність у стратегів НАТО спричиняє той факт, що такі комплекси здатні нести ядерні або звичайні боєголовки й радіус їхньої дії складає 250 миль, а це робить доступними для них Ригу, Вільнюс і Варшаву.

Крім того, Росія має всі можливості для розміщення в Калінінграді ядерної зброї. Чи є така зброя там вже на даний час, залишається предметом гарячих дискусій. При цьому, західні аналітики стверджують, що Росія модернізує злітно-посадкові смуги на своїх балтійських авіаційних базах у Черняхівську і Донському, забезпечуючи себе тим самим військовими аеродромами, розташованими поруч з повітряним простором держав НАТО. Саме російські літаки, що злітають із баз у Калінінграді або повертаються туди, звинувачуються в створенні небезпечних інцидентів з літаками Альянсу, які здійснюють патрулювання повітряного простору над країнами Балтії.

Американські фахівці не сумніваються, що військове покриття Росією відповідно до стратегії А2 / АD всього Балтійського регіону в поєднанні з небажанням Фінляндії і Швеції вступати в НАТО перетворює захист балтійських держав на украй складне завдання. У цьому зв'язку, пропонується низка заходів, які могли б полегшити США виконання своїх зобов'язань щодо Латвії, Литви та Естонії, взятих ними на себе в межах Альянсу [27].

По-перше, робити все можливе задля поліпшення відносин США з країнами Північної Європи, що, в свою чергу, сприятиме подальшому зміцненню співробітництва з державами Балтії, які переважно орієнтовані на північні країни.

По-друге, всіляко сприяти вступу Фінляндії та Швеції в НАТО. Формулювання саме цього завдання заслуговує того, аби процитувати його дослівно: «У кінцевому підсумку населення Швеції і Фінляндії саме вирішить, чи вступати їм в НАТО, але США повинні проводити таку політику, яка заохочуватиме членство в НАТО зазначених двох північних країн. До того як останні вступлять до НАТО, вони не зможуть користуватися перевагою гарантії своєї безпеки з боку Альянсу» [27].

По-третє, підготувати надзвичайні операції для захисту Балтії, в межах яких не робився б розрахунок на підтримку з боку Фінляндії та Швеції. США повинні планувати і відпрацьовувати захист держав Балтії без співпраці з цими

двома країнами. «Наскільки б неймовірним це не було, доти, доки Фінляндія і Швеція не постануть повноправними членами НАТО, було б безвідповідальним з боку американських військових не планувати подібного сценарію» [27]. Згадані навчання мають включати сценарій реагування на захоплення російськими збройними силами Аландських островів і Голанда.

По-четверте, бути готовими до швидкого перекидання своїх сил в Європу. У період Холодної війни США щорічно проводили військові навчання під назвою «Операція Рефорджер» (Operation Reforger – Return of Forces to Germany). Вони повинні були доводити, що США здатні швидко перекинути звичайні збройні сили зі США до Німеччини в разі війни з Радянським Союзом. США слід проводити аналогічні операції тепер уже стосовно країн Балтії.

По-п'яте, особливу увагу слід приділити фактору Калінінграда. Для цього США спільно із союзниками по НАТО необхідно виробити стратегію щодо здібностей Росії реалізувати А2 / АД. Особливо це вимагає тісної співпраці з Польщею. «Ніякого надійного захисту країн Балтії не може бути гарантовано без нейтралізації загрози з Калінінграда» [27].

Нарешті, «Москва не повинна інтерпретувати позанатовський статус Швеції і Фінляндії в якості зеленого світла для інтервенції в держави Балтії, оскільки НАТО не може прийти їм на захист. У свою чергу, до тих пір, поки вони не стали повноправними членами НАТО, Стокгольм і Гельсінкі не повинні розраховувати на те, що Альянс автоматично прийде їм на допомогу, якщо вони будуть атаковані Росією, і члени НАТО не повинні підтримувати у них цю ілюзію. НАТО має бути готове до будь-якого розвитку подій на Балтії – інакше Росія скористається цією сприятливою для себе ситуацією» [27].

Багато західних експертів вважають, що в разі виникнення конфлікту між Росією і країнами Балтії, до нього, скоріше за все, залучатимуться російськомовні меншини, а це дозволить РФ використати ідею необхідності захисту їхніх прав задля виправдання військового втручання.

Дії в дусі сучасної «гібридної війни» в цьому регіоні, на думку генерал-майора у відставці Франка ван Каппена, члена верхньої палати парламенту Нідерландів, який працював у минулому радником з безпеки при ООН і НАТО, можуть виглядати наступним чином: «Путін в жодному разі не збирається в'їжджати в Прибалтику на танку, тому що тоді він відкрито оголосить війну НАТО. П'ята стаття Північноатлантичного договору говорить, що напад на одну з країн-членів НАТО є нападом на всі держави-члени. Замість цього ми можемо побачити той самий сценарій, що спостерігали досі. Можна, наприклад, підігріти обстановку в естонській Нарві, де живе багато росіян. Знову гібридна війна, контакти з місцевими проросійськими організаціями, і Нарва проголошує незалежність. Естонія реагує жорстко. Росія заявляє про свій обов'язок захистити російськомовне населення від неонацистів. Якби Путін в'їхав в Естонію на танку, то все було б просто. Він оголосив би в такий спосіб НАТО війну, і він її програв би – це я можу вам стовідсотково гарантувати. Ціною

мільйонів життів. Але війни ніхто не хоче. Якщо ж Путін діє за допомогою гібридної війни, то він цілком може розраховувати на те, що НАТО не вдасться до П'ятої статті. Буде просто проголошена вільна народна республіка Нарва. Вона попроситься в Росію. Привід це для п'ятої статті? А якщо не привід, то всі члени НАТО зі Східної Європи вигукнуть: НАТО більше нічого не варте. У цьому сенсі Путін заб'є гол у ворота НАТО» [29].

Естонські експерти Міжнародного центру оборони і безпеки Калев Стойцеску і Хенрік Пракс практично розглядають той самий сценарій, що і нідерландський генерал, Росія прийматиме рішення про подальшу військову ескалацію в залежності від реакції НАТО і ЄС та від опору з боку держав, які піддалися атаці. У гіршому випадку, такий конфлікт обернеться повномасштабною війною [21].

Водночас, на думку вказаних експертів, спроби Кремля діяти на Балтиці за донбаським сценарієм (щоб вони під цим не розуміли) зіткнуться з цілою низкою труднощів. По-перше, Кремлю не вдалося за допомогою цієї тактики досягти бажаних результатів в Україні; по-друге, Північноатлантичний блок і його «східний фланг» уважно вивчають специфічні особливості російської «гібридної війни» і контрдії України, що має дозволити, на думку натівських спеціалістів, за необхідності дати швидку і адекватну відповідь. Тим паче, що в цьому випадку Росія буде позбавлена своєї основної переваги – швидкого захоплення ініціативи і як наслідок неготовності та розгубленості іншої сторони.

У цій ситуації критичними стануть перші кілька днів: якщо Росія коливатиметься з приводу прямого військового втручання, то у союзників по НАТО, скоріше за все, вистачить часу на те, аби взяти ситуацію під контроль. Окрім того, без недвозначної російської військової підтримки «сепаратисти» мають мало шансів на те, щоб розпочати контролювати будь-які ділянки російського кордону з країнами Балтії, що було б життєво важливим для успіху. Однак військова підтримка з боку Росії неминуче призведе до відкритого зіткнення з НАТО.

Інший широко обговорюваний у натовських колах сценарій передбачає російське військове втручання як відповідь на певний інцидент (тобто провокацію). Західні військові фахівці звинувачують збройні сили Росії в тому, що вони (особливо повітрянодесантні війська та армійська авіація) постійно готуються до даного сценарію, тренуючись, наприклад, у захопленні «невдомих аеродромів» у безпосередній близькості від східних кордонів Латвії і Естонії. Як зразок наводяться й військові навчання, які проходили з 15 по 20 лютого 2016 р. в Псковській області, до яких були залучені 2500 військовослужбовців [20].

Такого роду раптове вторгнення, без сумніву, стане несподіваним «сюрпризом» для атакованої країни і може бути використано Росією задля того, щоб продемонструвати Північноатлантичному альянсу його вразливість і

нездатність захистити всю свою територію. Це, в свою чергу, спровокує політичний розкол в таборі союзників, однак подібна пряма агресія автоматично призведе до вступу в силу Статті 5 Статуту Альянсу, відповідно до якої буде дана політична, економічна і військова відсіч.

Зазначений сценарій, який презентується стратегами НАТО, базується на ідеї про те, що Росія прагнучим відокремити країни Балтії від решти території, контрольованої НАТО, а потім їх окупувати. У цьому зв'язку, згадуються регулярні планові навчання збройних сил Росії «Захід» і «Союзний щит» (спільно з Білоруссю). На думку західних військових фахівців, саме за таким сценарієм відбувалася війна з Грузією в серпні 2008 р. і наступні події в нашій державі.

Викладене стане набагато сильнішим політичним ударом по НАТО і ЄС, що – в разі успіху – дозволить Росії набути безсумнівну стратегічну військову перевагу на Балтиці та, можливо, «вирішити» проблему Калінінградського ексклава. У Кремля не буде проблем знайти для цього привід, особливо якщо станеться критичне погіршення відносин між США, НАТО і РФ (наприклад, через Сирію).

Експерти НАТО змушені визнати, що Росія довела свою здатність ефективно використовувати систему А2 / АD на морі і в повітряному просторі навколо країн Балтії. Звідси робиться висновок про те, що російська інтервенція крізь територію Білорусі в бік Калінінградської області через 100-кілометровий коридор Сувалки (польська і литовська території) в зв'язці з операціями проти Латвії та Естонії з боку Ленінградської і Псковської областей здатна мати місце за повітряною і морською блокадою, якщо НАТО не зреагує на дії Росії вчасним і адекватним силовим впливом і не буде належним чином представлена в цьому регіоні.

Основний підсумок полягає в тому, що, оскільки кожен із цих сценаріїв можливий, то стратеги НАТО повинні враховувати, що, навіть якщо Росія не хоче повномасштабної війни з Альянсом, вона не упустить можливості використовувати відмінності в розумінні ситуації і готовність реагувати на неї у різних країн-членів НАТО і субрегіональну слабкість Альянсу на Балтійському морі. Виникає природне запитання, чи відбуваються істотні зміни в стратегії НАТО на Балтиці в зв'язку з приходом до влади в США нового президента і його команди.

Заяви попереднього глави Білого Дому Дональда Трампа щодо НАТО в цілому і країн Балтії зокрема породили майже панічні настрої у політичних еліт країн вказаного регіону. Особливу заклопотаність спричинили висловлювання про те, що американський лідер не став би беззастережно захищати балтійські держави у разі нападу на них з боку Росії. Для початку він хотів би ознайомитися з тим, як союзники справляються зі своїми фінансовими зобов'язаннями [30]. А в цьому питанні ситуація, дійсно, далеко не така сприятлива, як хотілося б американському керівництву. І якщо Естонія,

виділяючи на оборону трохи більше 2% ВВП, відповідає прийнятому «базовому мінімуму», то з Латвією і Литвою справа йде відчутно гірше.

Щоправда, уряди двох останніх країн дали обіцянку ще попередній американській адміністрації збільшити свої витрати на оборону, про що було заявлено під час участі тогочасного віце-президента США Джозефа Байдена в Балтійському форумі, який відбувся у Ризі в серпні 2016 року [31]. Однак ці запевнення висловлювались у ситуації, коли балтійські союзники США могли розраховувати на серйозну фінансову допомогу з боку Вашингтона. Як підкреслювалося в повідомленні за підсумками ризької зустрічі, ще до її проведення «кожен з балтійських союзників отримав понад 30 мільйонів доларів» у межах американської програми підтримки європейських союзників по НАТО. Лише в 2016 р. кожна з трьох країн отримала понад 9 млн. доларів [31]. У теперішній же час збільшити свій внесок у фінансування НАТО для країн Балтії, особливо для Латвії, з урахуванням їхнього економічного становища буде не так просто.

Разом з тим, слід зазначити, що в інших державах Північноатлантичного альянсу далеко не всі поділяють заклики до збільшення військових витрат. Вельми показово, що міністр закордонних справ Німеччини Зігмар Габріель під час свого візиту до Естонії в березні 2017 р., нагадавши про уроки Другої світової війни, особливо підкреслив, що нарощування військових витрат неминуче спричинить тривогу сусідніх країн. Ще раніше, в лютому того ж року, на міжнародній конференції з безпеки в Мюнхені президент Європейської комісії Жан-Клод Юнкер висловив думку, що Європа не повинна піддаватися на вимогу США підвищити військові витрати, оскільки набагато важливіше витратити гроші Європейського Союзу на гуманітарну допомогу і підтримку розвитку третіх країн, що Європа й робить [15].

Попри зміну влади в Білому домі, важко очікувати, що нова американська адміністрація гальмуватиме ідею подальшого розширення НАТО в регіоні Балтійського моря з відмовою від спроб залучення до Північноатлантичного блоку Фінляндії та Швеції. Не випадково, що під час візиту американського міністра оборони Джеймса Меттіса до Фінляндії в березні 2017 р. знову обговорювалася російська агресія, але все ж таки головна увага була приділена внеску Фінляндії в боротьбу з ІГІЛ [32]. Однак в даному питанні, як видається, ключову роль відіграватиме не стільки позиція Сполучених Штатів, скільки громадська думка і позиціонування політичних еліт самих північних країн.

Стосовно Швеції, то будь-яких практичних кроків щодо вступу в НАТО можна очікувати тільки в разі перемоги на парламентських виборах Помірної коаліційної партії та її потенційних правоцентристських союзників. На даний час лівоцентристський уряд країни не вважає вступ до Альянсу необхідним. Як заявляв Петер Хультквіст, глава шведського оборонного відомства, попри свою жорстку антиросійську риторику: «Щоб не трапилося, країни навколо Балтійського моря повинні триматися разом, бути більш згуртованими. Але

рішення для нас – нечленство в НАТО. У нас своє власне географічне положення і своя власна історія, як і у Фінляндії». Замість НАТО Швеція, на його думку, повинна зміцнювати двосторонні військові зв'язки з Польщею і Німеччиною [33].

Водночас, «непередбачуваність» Дональда Трампа використовувалася в якості аргументу прихильниками НАТО, які прагнули довести шведському суспільству, що двосторонньої угоди про оборону, підписаної зі Швецією і Фінляндією ще адміністрацією Барака Обами, може бути недостатньо. Аргументація зводилася до того, що співпраця з 28 державами, а не з однією (нехай навіть настільки потужною як США), здатна постати більш надійною.

Нинішній уряд Фінляндії також проти негайного вступу в НАТО, але не закриває повністю подібну можливість для країни. Так, колишній прем'єр-міністр Алекс Стубб в листопаді 2016 р. висловив побоювання, що між Трампом і президентом Путіним можливе укладання угоди про припинення процесу розширення НАТО. На його думку, «це збереже політичний вакуум безпеки в Північній Європі, особливо в Фінляндії і Швеції ...», натовський варіант «яких зведеться до нуля» [34].

Не варто розраховувати й на очікування, які, наприклад, висловлює аналітик порталу RuBaltic.Ru Олександр Носович, що Америка зрештою «відмовиться від Прибалтики» [14]. По-перше, не переглянуті оборонні угоди, укладені в січні 2017 р., тогочасною американською адміністрацією з Литвою і Естонією, що формально закріплюють розміщення нових військових підрозділів у цих країнах і статус американських військовослужбовців у них [35]. По-друге, від початку 2017 р. в межах так званого посилення «східного флангу» Альянсу до Польщі й країн Балтії прибули сили і засоби 3-ї бронетанкової бойової бригадної групи США та батальйонні тактичні групи країн-членів НАТО, які разом з національними збройними силами продовжили вдосконалювати Балтійський плацдарм [36].

Хоч би якими не були погляди різних американських адміністрацій, їм доводиться враховувати вже сформовану в США і світі систему військово-політичних відносин, геополітичні інтереси Америки та їхнє трактування владними елітами країни, характер і ступінь впливу військово-промислового комплексу на процес прийняття політичних рішень у Вашингтоні.

У цьому контексті згадуються слова президента США Дуайта Ейзенхауера: «У наших урядових структурах ми повинні бути напоготові, запобігаючи необґрунтованому впливу, навмисному або ненавмисному, військово-промислового комплексу. Потенціал небезпечного зростання його невинуватеної влади існує і буде існувати. Ми ніколи не повинні дозволяти цьому союзу наразити на небезпеку наші свободи або демократичні процеси. Нам не слід приймати що-небудь на віру. Лише пильне та інформоване громадянське суспільство може наполягти на розумному поєднанні величезної

індустріальної і військової машини з нашими мирними методами та цілями з тим, аби безпека і свобода могли спільно процвітати» [37].

Видається, що саме інтереси військово-промислового комплексу в багатьох випадках стоять за ескалацією напруженості у міжнародних відносинах. І протистояти їм вкрай складно. Звідси можна припустити, що навіть якщо станеться деяке пом'якшення войовничої риторики, посилення прагматизму у зовнішній політиці США, Балтійський регіон, на жаль, на найближчі роки залишиться ареною протистояння між НАТО і РФ, які будуть прагнути не просто вирішити тут свої військово-політичні завдання, але і використовувати його в більш широких геополітичних цілях.

Водночас певні зрушення в політиці США не можуть не позначатися і на позиції керівництва НАТО, оскільки саме ця держава відіграє системоутворюючу роль в даному військово-політичному блоці. Так, під час свого офіційного візиту в Данію в березні 2017 р. генеральний секретар Північноатлантичного альянсу Йенс Столтенберг змушений був заявити наступне: «НАТО бачить стурбованість у зв'язку з тероризмом і кібератаками, але ніщо не вказує на можливість конвенційного нападу на будь-яку з країн НАТО, зокрема на країни Балтії» [38]. Необхідно враховувати і той факт, що, як підкреслює американський експерт з оборони Семюел Гардінер, для попередньої адміністрації США безпека країн Балтії не входила в топ-10 найважливіших тем [14].

Очевидно, що для попереднього президента Дональда Трампа набагато більш важливими представлялися проблеми, пов'язані з Близьким Сходом і Північною Кореєю, що, однак, не означало втрати уваги до Балтійського регіону, який є зоною прямого зіткнення інтересів НАТО і РФ. Звідси можна зі значною часткою впевненості зробити висновок про те, що ситуація на Балтиці безпосередньо залежить від загального контексту відносин в межах трикутника «США - Європа - Росія».

Так, на думку президента Російської асоціації прибалтійських досліджень Н.М. Межевича, «геополітична конфігурація в Балтійському регіоні набуває все більш яскраво вираженого характеру «всі проти Росії або Росія проти всіх», що не відповідає інтересам ні Євросоюзу, ні Росії, а в обстановці взаємної недовіри і підозр створює потенційну загрозу переростання прорахунків у пряму військову конфронтацію з непередбачуваними наслідками» [13].

Аналіз поглядів натовських експертів і генералів на проблеми безпеки в регіоні Балтійського моря дозволяє зробити низку висновків. По-перше, очевидна націленість на пряме стримування зазіхань Росії. В якості головних аргументів наводяться криза на сході України і проблема Криму. До того ж вбачається, що й без цього загострення ситуації на Балтиці все одно було б за можливе. Сама логіка розвитку відносин по лінії РФ - НАТО в останні роки досить переконливо свідчить про таке.

По-друге, основною метою офіційних Вашингтона і Брюсселя є більш широке залучення нейтральних держав – Швеції та Фінляндії – в орбіту діяльності Альянсу. Таким чином, розширення НАТО на Схід доповнюється прагненням розширення на Північ, що, безумовно, не може не спричинити активної протидії Росії й заклопотаності, в першу чергу, з боку прикордонних російських регіонів – Ленінградської області та Республіки Карелія, які межують з Фінляндією. Можливий вступ згаданих двох країн в НАТО здатне не тільки призвести до зростання загальної напруженості в регіоні, а й до значного зростання загальних додаткових витрат на оборону. Одночасно відбувається і поляризація суспільної свідомості в Фінляндії і Швеції, посилення розбіжностей з питання про членство в НАТО та відносини з Росією.

По-третє, потенційні агресивні наміри Росії в Балтійському регіоні використовуються й задля вирішення фінансових завдань. Цілком природним виглядає прагнення США перекласти частину військових витрат на плечі своїх союзників по НАТО, які, не бачачи для себе прямої військової загрози, з великим небажанням йдуть на непопулярні у виборців витрати на оборону. На саміті НАТО в Уельсі в 2014 р. була досягнута домовленість про те, що кожна з країн-членів виділятиме на оборону не менше 2% свого бюджету. Однак виконується ця домовленість далеко не всіма [39, р. 50].

По-четверте, відзначаючи внутрішню уразливість країн Балтії, які мають значний відсоток т.зв. російськомовного населення – здебільшого негромадян, вихідців з колишнього СРСР, стратеги НАТО не порушують у практичній площині питання щодо причин етнополітичної напруженості.

По-п'яте, націленість НАТО і в першу чергу США на посилення своєї присутності в регіоні Балтійського моря (в широкому сенсі цього поняття) здатна вплинути на сформовані в результаті багаторічної співпраці зв'язки між балтійськими країнами. Акцент на військову складову чітко промальовує відмінності в підходах між державами-членами НАТО (Данією, Польщею, ФРН, країнами Балтії та Норвегією), нейтральними державами (Швецією, Фінляндією) і союзниками по ОДКБ (РФ і Білоруссю).

По-шосте, оцінюючи загальну стратегію НАТО як військово-політичного блоку, слід враховувати існуючі серед членів цієї організації різні погляди в розумінні ситуації, рішучості слідувати в кільватері політики Вашингтона. І тут йдеться вже не тільки про традиційне протистояння «старої» і «нової» Європи, характерне для політичного процесу в межах ЄС, а й про більш складні конфігурації, що базуються на ставленні до Росії та її окремих політичних рішень.

До того ж, не заперечуючи важливості військової складової, слід, як видається, активізувати інформаційні зусилля з роз'яснення позиції української сторони щодо найбільш актуальних проблем у взаєминах з країнами Балтії, Швеції і Фінляндії для захисту національних інтересів України в сусідньому регіоні. Навіть за часів Холодної війни Балтія в цілому прагнула керуватися

гаслом «Балтійське море – море дружби». Тільки в цьому випадку можна буде сподіватися на відкриття певного «вікна можливостей» якщо не для поліпшення, то принаймні стабілізації відносин між країнами регіону.

Список використаних джерел та літератури

1. U.S. Strategy Plan Calls for Insuring No Rivals Develop A One-Superpower World. *The New York Times*. 1992. 8 March. URL: <https://work.colum.edu/~amiller/wolfowitz1992.htm>
2. Дугин А. Основы геополитики. М., Видавництво «Арктогея-центр», 2000. С. 428.
3. Переслегин С. Самоучитель игры на мировой шахматной доске: основные понятия геополитики. *Классика геополитики: XX век*. М. Издательство «АСТ», 2003. С. 711.
4. The Rome Declaration. Rome, 8 November, 1991. URL: <http://www.nato.int>
5. Uldis Umulis. Neatkarības atgūšana un jaunie uzdevumi ārpolitikā / “NATO un Latvijas drošība”. Latvijas Republikas ārlietu ministrija. 2003. P. 27.
6. The Brussels Summit Declaration. Brussels, 11 January, 1994. URL: <http://www.nato.int>
7. The Alliance’s Strategic Concept / Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, D.C. on 23rd and 24th April 1999. URL: <http://www.nato.int>
8. Щербаков А. Военные услышали звон и не поверили. Что же сказал американский генерал? *Бизнес и Балтия*. 1998. № 50 (928). 12 марта.
9. Partnerības Harta starp Latvijas Republiku, Igaunijas Republiku, Lietuvas Republiku un Amerikas Savienotajām Valstīm. Vašingtonā, 1998. gada 16.janvārī. URL: <http://www.am.gov.lv>
10. Смоленска А. Президенты Балтии и США подписывают Хартию о партнерстве. *Диена*. 1998. 17 января.
11. Nacionālās drošības koncepcija, apstiprināta Saeimā 2005.gada 2.februārī. URL: <http://www.am.gov.lv>
12. Колыванский В. Военно-идеологический преискурант. *Российские вестн*. 2008. № (21) 1918. 18-25 июня.
13. Межевич Н.М. Прибалтика 2.0. Четверть века «вторых республик» URL: <http://www.proatom.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=7297>
14. Носович А. Сбросить балласт: президент Трамп откажется от Прибалтики. URL: <http://www.rubaltic.ru/article/politica-i-obschestvo/09112016-tramp-otkazhetsya-ot-pribaltiki/>
15. Носович А. НАТО отказал Прибалтике в «российской угрозе». URL: <http://www.rubaltic.ru/article/politica-i-obschestvo/20032017-nato-otkazal-pribaltike-v-rossiyskojyugroze/>
16. Richards J. Denial-of-Service: The Estonian Cyberwar and Its Implications for U.S. National Security. URL: <http://www.iar-gwu.org/node/65>
17. Hanska J. The Role of the Baltic Region for the United States. An analysis of U.S. presidential rhetoric from the Reagan years to today. *FIIA Working Paper*. 2015. No. 86.
18. Exercise Steadfast Jazz 2013. Scope, Aim, Components, Conduct, Locations. URL: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2013_10/20131031_131031-SFJZ13-Factsheet.pdf
19. Dahl A.-S. (ed.). Baltic Sea Security. How can allies and partners meet the new challenges in the region? Copenhagen, 2016.
20. Kramer F., Nordenman M. The Case for a More Robust NATO Presence in the Baltic Sea. URL: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/the-case-for-a-more-robustnato-maritime-presence-in-the-baltic-sea>
21. Stoicescu K., Praks H. Strengthening the Strategic Balance in the Baltic Sea Area. Report. International Centre for Defense and Security. Tallinn, 2016.
22. U.S. Department of Defense. NATO Enlargement and the Baltic States: What Can the Great Powers Do? Washington, 2015.

23. U.S. Government, U.S. Military, Department of Defense (DoD). *Baltic COIN: Using a Counterinsurgency Model to Counter Russian Hybrid Warfare in the Baltics – NATO Response to Putin’s Aggression, Protection for Eastern Europe, Estonia, Latvia and Lithuania*. Washington, 2017.
24. U.S. Government, U.S. Military, Department of Defense (DoD). *Geopolitics and Planning for a High-End Fight: NATO and the Baltic Region, Airpower and Geopolitical Angst, The New Russian Threat, Considering a High-End Fight with Russia, Putin*. Washington, 2017.
25. Vershbow A. NATO and Russia: Why Transparency is Essential. URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_134436.htm?selectedLocale=en
26. Biresselioglu M., Demir M.H., Dönmez S. Danish straits versus Turkish straits: the potential impact of prospective Russian oil exports. *Revista Română de Studii Baltice i Nordice*. 2014. Vol. 6, iss. 2. P. 223-239.
27. Coffey L., Kochis D. The Role of Sweden and Finland in NATO’s Defense of the Baltic States. URL: <http://www.heritage.org/research/reports/2016/04/the-role-of-sweden-and-finland-in-natos-defense-of-the-baltic-states>
28. Главы Минобороны США и Финляндии обсудили «российскую агрессию». 2017. 22 марта. URL: <http://www.rbc.ru/rbcfreeneews/58d1e8329a79479f5796fe77>
29. Гибридная война Путина – никто не знает, как ответить. 2014. 28 апр. URL: <http://argumentua.com/stati/gibridnaya-voina-putina-nikto-ne-znaet-kak-otvetit>
30. Donald Trump Sets Conditions for Defending NATO Allies against Attack. URL: https://www.nytimes.com/2016/07/21/us/politics/donald-trump-issues.html?hp&action=click&pgtype=Homepage&clickSource=story-heading&module=a-lede-package-region®ion=top-news&WT.nav=top-news&_r=0
31. Латвия и Литва увеличат расходы на оборону к 2018 году. 2016. 24 авг. URL: <http://www.rubaltic.ru/news/24082016-latviya-i-litva-uvlichat-oboronu/>
32. Mattis, Finnish Defense Minister Meet at Pentagon Ahead of Counter-ISIS Talks U.S. Department of Defense. URL: <https://www.defense.gov/News/Article/Article/1125921/mattis-finnish-defense-minister-meet-at-pentagon-ahead-of-counter-isis-talks>
33. Milne R. Swedes ponder joining Nato as Trump presidency focuses minds. *The Financial Times*. 2016. 21 November. URL: <https://www.ft.com/content/8b83d6e2-aff9-11e6-a37c-f4a01f1b0fa1>
34. Naylor A. Trump, Russia and the new geopolitics of the Baltics. *The New Eastern Europe*. 2017. 30 January. URL: <http://neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/2247-trump-russia-and-the-new-geopolitics-of-the-baltics>
35. Ridgwell H. US Signs Defense Pacts With Baltic States, but NATO Allies Wary of Trump Era. 2017. 18 January. URL: <http://www.voanews.com/a/united-states-defense-pactsbaltic-states/3681669.html>
36. Batchelor T. The map that shows how many NATO troops are deployed along Russia’s border. 2017. 5 February. URL: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-nato-border-forces-map-where-are-they-positioned-a7562391.html>
37. Eisenhower D. Farewell Address delivered. 1961. 17 January. URL: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/dwightdeisenhowerfarewell.html>
38. NATO chief: No military threat to Baltics // *The Baltic Times*. 2017. 18 March. URL: http://www.baltictimes.com/nato_chief_no_military_threat_to_baltics/
39. Lexington: Donald Trump seems to see allies as a burden. NATO leaders make a pitch to the president. *The Economist*. 2017. 4 February. URL: <http://www.economist.com/news/united-states/21716034-nato-leaders-make-pitch-president-donald-trump-seems-see-alliesburden>

References

1. U.S. Strategy Plan Calls for Insuring No Rivals Develop A One-Superpower World (1992). *The New York Times*. [Online] Available from: <https://work.colum.edu/~amiller/wolfowitz1992.htm> [In English].
2. Dugin, A. (2000). *Osnovi geopolitiki* [Fundamentals of Geopolitics]. Moskva: Izd-vo "Arkogeja-tsentr". [In Russian].
3. Pereslegin, S. (2003). Samouchitel' igri na mirovoj shahmatnoj doske: osnovnije ponjatija geopolitiki [A self-instruction manual for playing the world chessboard: basic concepts of geopolitics]. *Klassika geopolitiki: XX vek* [Classics of geopolitics: XX century]. Mosckva: Izd-vo "AST". [In Russian].
4. *The Rome Declaration*. (1991). Rome. 8 November. [Online]. Available from: <http://www.nato.int> [In English].
5. Umulis, U. (2003). Restoration of Independence and New Challenges in Foreign Policy. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia. "NATO and Latvian Security". [In Latvian].
6. *The Brussels Summit Declaration*. (1994). Brussels. 11 January. [Online]. Available from: <http://www.nato.int> [In English].
7. *The Alliance's Strategic Concept*. (1999). App. by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. Washington, D.C. [Online]. Available from: <http://www.nato.int> [In English].
8. Shcherbakov, A. (1998). Vojennije uslishali zvon i ne poverili. Chto ze skazal amerikanskij general? [The military heard the ringing and did not believe it. What did the American general say?]. *Biznes i Baltija*, 50, (928). [In Russian].
9. Partnerības Harta starp Latvijas Republiku, Igaunijas Republiku, Lietuvas Republiku un Amerikas Savienotajām Valstīm. Vašingtonā, 1998. gada 16.janvārī. [Online]. Available from: <http://www.am.gov.lv> [In Latvian].
10. Smolenska, A. (1998). Presidenti Baltiji i SSHA podpisivajut Hartiju o partnjerstve [Baltic and US Presidents sign Partnership Charter]. *Dijena*, Jan. 17. [In Russian].
11. Nacionālās drošības koncepcija, apstiprināta Saeimā 2005.gada 2.februārī. [Online]. Available from: <http://www.am.gov.lv> [In Latvian].
12. Kolivanskij, V. (2008). Vojenno-ideologicheskij prejskurant [Military-ideological price list]. *Rossijskie vesti*, 21, (1918). [In Russian].
13. Mezevich, N. *Pribaltika 2.0. Chetvert' veka "vtorih respublik"* [Baltics 2.0. A quarter of a century of "second republics"]. [Online]. Available from: <http://www.proatom.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=7297> [In Russian].
14. Nosovich, A. *Sbrosit' ballast: president Tramp otkazetsa ot Pribaltiki* [Dump ballast: President Trump will ditch the Baltics]. [Online]. Available from: <http://www.rubaltic.ru/article/politica-i-obshchestvo/09112016-tramp-otkazhetsya-ot-pribaltiki/> [In Russian].
15. Nosovich, A. *NATO otkazal Pribaltike v "rossijskoj ugroze"* [NATO denied the Baltic states the "Russian threat"]. [Online]. Available from: <http://www.rubaltic.ru/article/politica-i-obshchestvo/20032017-nato-otkazal-pribaltike-v-rossiyskoyugroze> [In Russian].
16. Richards, J. *Denial-of-Service: The Estonian Cyberwar and Its Implications for U.S. National Security*. [Online]. Available from: <http://www.iar-gwu.org/node/65> [In English].
17. Hanska, J. (2015). The Role of the Baltic Region for the United States. An analysis of U.S. presidential rhetoric from the Reagan years to today. *FIIA Working Paper*, 86. [In English].
18. Exercise Steadfast Jazz 2013. Scope, Aim, Components, Conduct, Locations. [Online]. Available from: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2013_10/20131031_131031-SFJZ13-Factsheet.pdf [In English].
19. Dahl, A.-S. (eds) (2016). *Baltic Sea Security. How can allies and partners meet the new challenges in the region?* Copenhagen. [In English].

20. Kramer, F., Nordenman, M. *The Case for a More Robust NATO Presence in the Baltic Sea*. [Online]. Available from: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/the-case-for-a-more-robustnato-maritime-presence-in-the-baltic-sea> [In English].
21. Stoicescu, K., Praks, H. (2016). Strengthening the Strategic Balance in the Baltic Sea Area. Report. *International Centre for Defense and Security*. Tallinn. [In English].
22. *NATO Enlargement and the Baltic States: What Can the Great Powers Do?* (2015). Washington. U.S. Department of Defense. [In English].
23. *Baltic COIN: Using a Counterinsurgency Model to Counter Russian Hybrid Warfare in the Baltics – NATO Response to Putin’s Aggression, Protection for Eastern Europe, Estonia, Latvia and Lithuania*. (2017). Washington. U.S. Government, U.S. Military, Department of Defense (DoD). [In English].
24. *Geopolitics and Planning for a High-End Fight: NATO and the Baltic Region, Airpower and Geopolitical Angst, The New Russian Threat, Considering a High-End Fight with Russia, Putin* (2017). Washington. U.S. Government, U.S. Military, Department of Defense (DoD). [In English].
25. Vershbow, A. NATO and Russia: Why Transparency is Essential. [Online]. Available from: http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_134436.htm?selectedLocale=en [In English].
26. Biresselioglu, M., Demir, M.H., Dönmez, S. (2014). Danish straits versus Turkish straits: the potential impact of prospective Russian oil exports. *Revista Română de Studii Baltice i Nordice*, Vol. 6, iss. 2, pp. 223-239. [In English].
27. Coffey, L., Kochis, D. *The Role of Sweden and Finland in NATO’s Defense of the Baltic States*. [Online]. Available from: <http://www.heritage.org/research/reports/2016/04/the-role-of-sweden-and-finland-in-natos-defense-of-the-baltic-states> [In English].
28. *Glavi Minoboroni SSHA i Finljandii obsudili “rossijskuju agressiju”*. (2017). [The heads of the US and Finnish Defense Ministries discussed the “Russian aggression”]. [Online]. Available from: <http://www.rbc.ru/rbcfreeneews/58d1e8329a79479f5796fe77> [In Russian].
29. *Gibridnaja vojna Putina – nikto ne znaet kak otvetit’*. (2014). [Putin’s Hybrid War – No One Knows How To Answer] [Online]. Available from: <http://argumentua.com/stati/gibridnaya-voyna-putina-nikto-ne-znaet-kak-otvetit> [In Russian].
30. Trump, D. *Sets Conditions for Defending NATO Allies against Attack*. [Online]. Available from: https://www.nytimes.com/2016/07/21/us/politics/donald-trump-issues.html?hp&action=click&pgtype=Homepage&clickSource=story-heading&module=a-lede-package-region®ion=top-news&WT.nav=top-news&_r=0 [In English].
31. *Latvia I Litva uvelichat rashodi na oboronu k 2018 godu*. (2016). [Latvia and Lithuania will increase defense spending by 2018]. [Online]. Available from: <http://www.rubaltic.ru/news/24082016-latviya-i-litva-uvelichat-oboronu/> [In Russian].
32. Mattis, Finnish Defense Minister Meet at Pentagon Ahead of Counter-ISIS Talks U.S. Department of Defense. [Online]. Available from: <https://www.defense.gov/News/Article/Article/1125921/mattis-finnish-defense-minister-meet-at-pentagon-ahead-of-counter-isis-talks> [In English].
33. Milne, R. (2016). Swedes ponder joining Nato as Trump presidency focuses minds. *The Financial Times*, 21 November. [Online]. Available from: <https://www.ft.com/content/8b83d6e2-aff9-11e6-a37c-f4a01f1b0fa1> [In English].
34. Naylor, A. (2017). Trump, Russia and the new geopolitics of the Baltics. *The New Eastern Europe*, 30 January. [Online]. Available from: <http://neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/2247-trump-russia-and-the-new-geopolitics-of-the-baltics> [In English].
35. Ridgwell, H. (2017). *US Signs Defense Pacts With Baltic States, but NATO Allies Wary of Trump Era*. [Online]. Available from: <http://www.voanews.com/a/united-states-defense-pactsbaltic-states/3681669.html> [In English].

36. Batchelor, T. (2017). *The map that shows how many NATO troops are deployed along Russia's border*. [Online]. Available from: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-nato-border-forces-map-where-are-they-positioned-a7562391.html> [In English].
37. Eisenhower, D. (1961). *Farewell Address delivered*. [Online]. Available from: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/dwightdeisenhowerfarewell.html> [In English].
38. NATO chief: No military threat to Baltics (2017). *The Baltic Times*, 18 March. [Online]. Available from: www.baltictimes.com/nato_chief_no_military_threat_to_baltics [In English].
39. Lexington: Donald Trump seems to see allies as a burden. NATO leaders make a pitch to the president (2017). *The Economist*, 4 February. [Online]. Available from: <http://www.economist.com/news/united-states/21716034-nato-leaders-make-pitch-president-donald-trump-seems-see-alliesburden> [In English].

Кириченко А.В. Латвия – НАТО: интеграция и сотрудничество в регионе Балтийского моря.

В статье путем методологии анализа геополитики определены базовые характеристики актуальной политики НАТО в отношении Латвии и остальных стран Балтийского моря. Данный регион с распадом бывшего СССР представлялся одним из наиболее стабильных с точки зрения военной безопасности. Однако в настоящее время, особенно после революции достоинства в Украине и дальнейшей российской агрессии против нашей страны, на Балтике заметен рост общей напряженности между государствами НАТО и Российской Федерацией с ее союзниками. Проведенное исследование на примере Латвии, посвященное развитию военно-политической ситуации в регионе, дает основания для вывода о том, что нынешнее наращивание военного присутствия в Прибалтике связано с необходимостью усиления защиты балтийских стран от российской угрозы. Последнее не исключает возможности дальнейшего расширения НАТО не только на восток, но и на Север за счет Швеции и Финляндии. Современные события в Балтийском регионе можно охарактеризовать как часть очередного этапа позиционной игры на мировой «шахматной доске», где на сегодня выигрышная ситуация для англосаксонской стратегии очевидна. В то же время, геополитические интересы России на балтийском направлении, в том числе в Латвии, остались практически неизменными. Западный вектор развития республики лишь усилил внимание Москвы путем более глубокого и своевременного мониторинга и анализа ситуации у ее западных соседей с целью предотвратить окончательный и необратимый выход балтийских стран из сферы российского влияния.

Статья призвана помочь осмыслению и изучению Украиной уникального опыта перехода определенного постсоветского государства из одного политического состояния в другое, что нужно не столько для истории, сколько с целью разработки современных политико-дипломатических методов сотрудничества с руководством Латвии, а также практического применения ее опыта в своей деятельности на пути евроатлантической интеграции. Нацеленность НАТО и в первую очередь США на усиление своего присутствия в регионе Балтийского моря способна повлиять на сложившиеся в результате многолетнего сотрудничества связи между балтийскими странами. Акцент на военную составляющую четко прорисовывает различия в подходах между государствами-членами НАТО (Данией, Польшей, ФРГ, странами Балтии и Норвегией), нейтральными государствами (Швецией, Финляндией) и союзниками по ОДКБ (РФ и Белоруссией).

Ключевые слова: Прибалтика, Латвия, политика евроатлантической интеграции, Европа, Европейский Союз, НАТО, США, Россия.

Kyrychenko O. Latvia – NATO: Integration and Cooperation in the Baltic Sea Region.

The article uses the methodology of geopolitics analysis to identify the basic characteristics of NATO's current policy towards Latvia and the rest of the Baltic Sea countries. This region with the collapse of the former Soviet Union seemed to be one of the most stable in terms of military security. However, at present, especially after the Revolution of Dignity in Ukraine and the subsequent Russian aggression against our country, there is a noticeable increase in general tensions in the Baltics between NATO states and the Russian Federation and its allies. A study on the example of Latvia, devoted to the development of the military-political situation in the region, gives grounds to conclude that the current increase in the military presence in the Baltics is due to the need to strengthen the protection of the Baltic States from the Russian threat. The latter does not rule out the possibility of further NATO expansion not only to the East but also to the North at the expense of Sweden and Finland. Modern events in the Baltic region can be characterized as part of the next stage of the positional game on the world "chessboard", where today the winning situation for the Anglo-Saxon strategy is obvious. At the same time, Russia's geopolitical interests in the Baltic area, including Latvia, have remained virtually unchanged. The western vector of the republic's development only strengthened Moscow's attention through deeper and timely monitoring and analysis of the situation in its western neighbors in order to prevent the final and irreversible exit of the Baltic countries from the sphere of Russian influence.

The article is intended to help Ukraine to understand and study the unique experience of the transition of a certain post-Soviet country from one political state to another, which is needed not so much for history, but for the purpose of developing modern political and diplomatic methods of cooperation with the leadership of Latvia, as well as the practical application of its experience in its activities on the path of Euro-Atlantic integration. The focus of NATO and, first of all, the United States, on strengthening its presence in the Baltic Sea region is capable of influencing the relations between the Baltic countries that have developed as a result of many years of cooperation. The emphasis on the military component clearly outlines the differences in approaches between NATO member states (Denmark, Poland, Germany, the Baltic countries and Norway), neutral states (Sweden, Finland) and the CSTO allies (Russia and Belarus).

Keywords: *Baltic, Latvia, Euro-Atlantic integration policy, Europe, European Union, NATO, USA, Russia.*